

Creating Languages in Central Europe During the Last Millennium [PL]

Published: 02.11.2017

Reviewed by Dr. Małgorzata Szajbel-Keck Edited by Dr. Marcin Jarząbek

Tomasz Kamusella jest z pewnością znany osobom zainteresowanym polityką językową i związkiem języka z ruchami nacjonalistycznymi w Europie Środkowej. Jego 1140-stronicowa monografia na ten temat, opublikowana w 2009 roku, wywołała pozytywny oddźwięk w środowisku naukowym. [1] Od tego czasu Kamusella jest aktywny w badaniach polityki językowej w tym regionie, skupiając się przede wszystkim na ruchach niepodległościowych języków mniejszościowych, szczególnie etnolektu śląskiego. [2] Ponadto publikacje Kamuselli pokazują jego głębokie zainteresowanie tym, jak są tworzone i rozpoznawane języki oficjalne. [3] Dlatego też nie zaskoczyła mnie jego kolejna książka *Creating languages in Central Europe during the last millennium*, ukazująca złożoność procesów, które doprowadziły do powstania tak wielu języków w regionie, który, choć mały w światowej skali, jest świadkiem bardzo zawiłej historii ludzkich migracji, przesunięć granic, zmian władzy, mieszania się grup etnicznych i rozprzestrzeniania się różnych religii. A skutkiem tego wszystkiego jest zetknięcie się dziesiątek odmian językowych z kilku rodzin językowych. [4] Stąd też, ta 100-stronicowa monografia jest z konieczności jedynie wprowadzeniem do tematu, zaproszeniem do zgłębienia się w językową historię regionu.

Kamusella rozpoczyna od wyjaśnienia złożoności dwóch pojęć zasadniczych dla jego monografii: geograficznego – Europa Środkowa i lingwistycznego – język. Przyznaje, że wybór regionu jest mniej lub bardziej arbitralny, z jednej strony podyktowany brakiem możliwości omówienia całej Europy, z drugiej strony chęcią zajęcia się obszarem zróżnicowanym pod względem kulturowym, politycznym i religijnym (str. 2). Obszar ten rozciąga się między Holandią a Turcją, co nie oznacza jednak, że nie pojawiają się w odpowiednich miejscach również przykłady z innych zakątków świata. Od strony językoznawstwa, Kamusella uznaje dychotomię „język – dialekt” za nieprzydatną (str. 11-14) i wprowadza potrójny podział na „mowę” (ang. „language”) – umiejętność mówienia charakterystyczną dla gatunku ludzkiego, „lekt” – rzeczywistą realizację „mowy” (str. 9) oraz „język” (ang. „a language”) – „lekt wspierany przez politykę” (str. 19, tłum. M. Sz.-K.). Podobnie jak Einar Haugen i Miroslav Hroch, Kamusella uważa, że najodpowiedniejszym opisem powstawania języków (oficjalnych) w Europie jest porównanie z wzejściem nacjonalizmu (str. 16-19). [5]

Kolejne rozdziały konsekwentnie służą udowodnieniu tezy, że języki kształtują politykę przy równoczesnym dopasowywaniu ich do politycznych celów (str. xi). Kamusella rozpoczyna od pokazania, jak początkowo to

władze religijne formowały konstelację językową w Europie. Z jednej strony kościół rzymsko-katolicki instytucjonalizował łacińską jednojęzyczność z jednym alfabetem (lokalne języki w praktykach religijnych pojawiły się stosunkowo późno). Z drugiej strony kościół prawosławny tolerował religijną wielojęzyczność, gdzie obok języka greckiego szybko pojawiły się armeński, gruziński, gocki, syryjski i cerkiewno-słowiański z własnymi pismami. Kamusella pokazuje więc trafnie, że Europa Środkowa jest tygłem kulturowym tych dwóch tak odrębnych od siebie etnolingwistycznych tradycji, które wcześniej zdefiniowały pluralistyczny i heterogeniczny charakter tego regionu. Dopiero później, przy wzrastającym wpływie władz świeckich w czasach nowożytnych cała Europa Środkowa stała się powoli skupiskiem jednojęzycznych państw. Docierając do naszych czasów, Kamusella pokazuje przekonująco, że Europa obecnie zwróciła się w kierunku odpolitycznionej „biznesowej” wielojęzyczności, wieloetnicznej polyglosji, z równoczesną jednak wyraźną dominacją języka angielskiego, co jest skutkiem zachodniego imperializmu kulturalnego, naukowego i ekonomicznego (str. 76-77 oraz 91). [6]

Co ważne Kamusella nie tylko chronologicznie przedstawia fakty, ale używa ich systematycznie do udowodnienia swojej początkowej tezy, że proces przekształcania lektów w języki ma wyraźnie polityczny charakter, jak Pierre Bourdieu i John B. Ferguson argumentowali przed nim. [7] Ukazuje przekonująco, że w dawnych czasach języki rozwijały się raczej w sposób organiczny, czego częstym efektem była dyglosja (równoległa egzystencja języka sakralnego i świeckiego lektu), a dopiero we współczesności powstała z nich narzucona i regulowana przez państwo jednojęzyczność.

Bogata w treść monografia jasno pokazuje, że Kamusella świetnie się orientuje w językowej historii Europy Środkowej, którą autor stara się streścić na zaledwie stu stronach tekstu. Dzięki szerokiej edukacji filologicznej, historycznej, politycznej oraz europeistycznej udaje mu się przedstawić ją w szerokiej perspektywie. Wszystkie strony są gęsto wypełnione faktami i ich analizą, przez co może być to trudna lektura dla osoby nieobeznanej z etno-polityczną historią regionu. Dlatego, mimo zrozumienia dla wyjaśnienia autora, dlaczego tego nie zrobił (str. 102), życzyłabym sobie map bezpośrednio w tekście dla ułatwienia orientacji. Chociaż doceniam wysiłek zebrania długiej listy adresów do stron internetowych zawierających e-ilustracje, jest ona bezużyteczna w drukowanej wersji książki bez równoczesnego dostępu do urządzenia z Internetem; przepisywanie tych adresów jest mozolne, a do tego część z nich jest już nieaktualna.

Należy jednak podkreślić, że nie jest to książka jedynie dla językoznawców. Kamusella odnosi mechanizmy tworzenia języków do najważniejszych elementów rozwoju kultury, religii i państwowości. Konsekwentnie wyjaśnia całą terminologię pojawiającą się w książce, chociaż można się zastanowić, czy w tak krótkim przeglądzie konieczne było na przykład szczegółowe wyjaśnienie greckiej etymologii „dyglosji” i „polyglosji” (str. 39). Co więcej, chociaż nie wątpię, że Kamusella dobrze zna języki, którymi się zajmuje, powinien być uważniejszy używając łaciny, ponieważ obydwa przysłowia, którymi się posłużył są źle zapisane: powinno być „cuius regio eius religio” („kogo władza, tego religia”) [8] (str. 51 i 74) oraz „e pluribus unum” („z wielu, jedno”) (str. 58). Co gorsza, zamiana „cuius” i „eius” w pierwszym przypadku skutkuje znaczeniem sprzecznym z Kamuselli argumentem: „czyja religia, tego władza”. Mimo tych drobnych niedociągnięć, jest to dobrze napisany przegląd z licznymi bibliograficznymi odnośnikami do dalszej lektury zarówno w tekście jak i 33-stronicowej bibliografii na końcu.

Chociaż sto stron zaledwie zarysowuje złożoność procesów historyczno-językowych i nie wnosi wiele nowego, a raczej streszcza i podsumowuje obecną wiedzę, jest to bardzo przydatne i unikatowe wprowadzenie do językowej sytuacji w Europie Środkowej. Pozostaje mi tylko mieć nadzieję, że autor planuje pogłębić temat w kolejnych publikacjach.

[1] Tomasz Kamusella, *The politics of language and nationalisms in Central Europe during the nineteenth and twentieth centuries*, Basingstoke 2009. Zob. np. recenzję: Tom Dickins, Review of 'The politics of language and nationalism in Modern Central Europe' by Kamusella, Tomasz, w: *The Slavonic and East European Review* 91 (4) 2013, s. 870-872.

[2] Tomasz Kamusella, Poland and the Silesians: Minority rights a la carte?, w: *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 11 (2) 2012, s. 42-74; Tomasz Kamusella, Motoki Nomachi, The long shadow of borders: the cases of Kashubian and Silesian in Poland, w: *Eurasia Border Review* 5 (2) 2014, s. 35-60; Tomasz Kamusella, The changing lattice of languages, borders, and identities in Silesia, w: Tomasz Kamusella, Motoki Nomachi, Catherine Gibson (red.), *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*, New York 2016, s. 185-205.

[3] Tomasz Kamusella, The global regime of language recognition, w: *International Journal of the Sociology of Language* (218) 2012, s. 59-86; Tomasz Kamusella, The history of the normative opposition of "language versus dialect". From its Graeco-Latin origin to Central Europe's ethnolinguistic nation-states, w: *Colloquia Humanistica* (5) 2016, s. 164-188.

[4] Tomasz Kamusella, *Creating languages in Central Europe during the last millennium*, Basingstoke 2015.

[5] Einar Haugen, Dialect, language, nation, w: *American Anthropologist* 68 (6) 1966, s. 922-935; Miroslav Hroch, *Social preconditions of national revival in Europe. A comparative analysis of the social composition of patriotic groups among the smaller European nations*, New York 1985; Miroslav Hroch, *The social interpretation of linguistic demands in European national movements*, Florence 1994.

[6] Nb. W przeciwieństwie do tego, co Kamusella pisze, puryzm językowy w Niemczech i Czeskiej Republice nie może już służyć jako przykład odrzucania zachodniej (anglojęzycznej) nowoczesności. Tworzenie własnej terminologii związanej z postępem technologicznym i kulturalnym zostało już zarzucone zarówno w języku niemieckim, jak i czeskim. Por. np. najnowszą technologię: ang. "smartphone" – nm. "das Smartphone" – cz. "smartphone" (mój czeski rozmówca twierdzi, że istniejący "chytrý telefon" jest dużo mniej popularny), ang. "tablet" – niem. "das Tablet" – cz. "tablet", ang. "selfie" – niem. "das Selfie" – cz. "selfie" (lub "selfičko"). Źródła: niemiecko- i czeskojęzyczni rozmówcy oraz słownik języka niemieckiego Duden (www.duden.de).

[7] Pierre Bourdieu, John B. Thompson, *Language and symbolic power*, Cambridge Mass. 1991; Charles A. Ferguson, Thom Huebner, *Sociolinguistic perspectives: Papers on language in society, 1959-1994*, New York 1996.

[8] Odpowiednio, pierwsze powiedzenie zmodyfikowane przez Kamusellę na str. 74 powinno brzmieć „cuius

regio eius lingua" w znaczeniu „czyja władza, tego język"◆◆◆

Citation:

Dr. Małgorzata Szajbel-Keck: Review for: Tomasz Kamusella: Creating Languages in Central Europe During the Last Millennium, 2015, in: <https://www.pol-int.org/en/publications/creating-languages-central-europe-during-last-millennium#r6368>.

<https://www.pol-int.org/en/publications/creating-languages-central-europe-during-last-millennium?j5Q6rewycZ5HtUDXTWpx7UZE=1&r=6368>